

RASUOLĖ VLADARSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

ŽODŽIO PĀREIGOS REIKŠMĖ IR VIETININKO PROBLEMA

ESMINIAI ŽODŽIAI: žodžio reikšmė, vietininkas, linksnis, norminimas, administracinė kalba.

Žodis *pareiga* dabartinėje lietuvių kalboje gana dažnas žodis, o administracinei kalbai ypač būdinga daugiskaitinė forma *pareigos*. DŽ daiktavardis *pareigà* apibūdinamas kaip būtinas pagal įstatymą, paprotį, dorovę veiksmas: *Piliečio teisės ir pāreigos. ~ōs jausmas. Atlikau visas pāreigas. Jis – ~ōs žmogus. Pāreigą laikome aukščiau už viską, o pāreigos (3^b) dgs. užimama vieta tarnyboje: Perimti ~as. Renkamosios, etatinės p. Visuomeninės p. Eiti ~as.* Atrodytų, kad žodžio reikšmė ir vartojimas bendrinėje kalboje jau nusistovėjęs, tačiau atidžiau panagrinėti šio žodžio, o ypač daugiskaitinės jo formos, vartojimą paskatino linksnių vartojimo norminamojo vertinimo persvarstymas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Gramatikos, rašybos ir skyrybos pakomisėje.

Straipsnio tikslas – išsiaiškinti žodžio *pareigos* kilmę ir reikšmės atspalvius, išnagrinėti vietininko *pareigose* norminimo istoriją, realiąją vartoseną ir įvertinti dabartinės kodifikacijos pagrįstumą.

ŽODŽIO KILMĖ IR REIKŠMĖ

Daiktavardis *pareiga* yra veiksmažodinis abstraktas, padarytas priesaginės darybos būdu. Lietuvių kalbos etimologinio žodyno duomenų bazėje, remiantis Carlu Darlingu Bucku (1949), nurodoma, kad ide. kalbų žodžiai, žymintys sąvoką „pareiga“, paprastai kilę iš žodžių, reiškiančių „reikia“, „turėti“, „privalėti“. Kitas šios reikšmės žodžių semantinis šaltinis – sąvokos „veikla“, „rūpestis“, „kas liečia kažką“ ir pan. Lie. „pareiga“, padaryta kaip „eiga“ (*eiti*) iš *pareiti*. LKŽ_e pateikiama ir tokia tarmėse užfiksuota veiksmažodžio *pareiti* reikšmė: „*priklausyti, priderėti: Po kiek jam ant dienos parėjo? Gž. Mums malkų vežimas (už malkų vežimą) pareina penki šimtai Lkv. Tai kiek čia dabar man pinigų pareina už tuos kviečius? Ss. Man dar penki centai pareina Al.*“ Ši reikšmė liudija semantinę veiksmažodžio ir daiktavardžio ryšį.

Daiktavardis *pareiga* LKŽ¹ apibūdinamas kaip tai, kas būtina, privaloma atlikti; darbas, veiksmas, susijęs su tarnyba, apsiėmimu, pažadu; priedermė: *Draugystė lieka draugyste, o pareiga – pareiga* rš. *Kiekvieno piliečio pareiga yra teisybė doram žmogui sakyti* J. Jabl. *Tokia buvo jo pareigà* (jam taip parėjo daryti) J. Jabl. *Abu jie buvo žmonės pareigos* T. Tilv. *Prenumeratoriai ... tepasiskubina savo pareigą atlikti* A1884,392. *Tas žmogus, paskirtas į šuns vietą, tur ir šuns pareigas pildyt: tur pamazgas lakte lakt, būdoj gulēt ir pono namus saugot* BsPIII9. *Mano pareigà man liepia tat daryti* BŽ374. *Jam pavesta daug pareigų* BŽ61. *Vaikų auklėjimas – svarbiausia tėvų pareiga* sp.

Kaip matyti iš žodyno aprašo, tai raštų žodis, iš gyvosios kalbos užrašytas tik iš Kurtuvėnų¹. Kalboje, matyt, iš Frydricho Kuršaičio ir Pilypo Ruigio žodynų ir spaudos (XIX a. pabaigoje vartotas *Aušroje*) paplitęs. Jis randamas ir Jono Jablonskio, ir Jono Basanavičiaus raštuose. Specialesnę reikšmę „užimama vieta tarnyboje“ įgijo šio žodžio daugiskaita *pāreigos*. LKŽ¹ nurodoma, kad taip šis žodis vartotas ir J. Jablonskio: *Mokytojo pareigas eisiu* J. Jabl. *Komitetui teko eiti ir teismo pareigas* rš.

Tačiau dėl žodžio *pareiga* tinkamumo bendrinei kalbai būta abejonių. Arnoldas Piročkinas teigė, kad J. Jablonskis spaudoje, viešai, nėra taisęs žodžio *pareiga*. Tačiau toks taisyimas randamas užfiksuotas Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomuose Liudo Giros „Užrašuose nuo lietuvių kalbos lekcijų“, čia *pareiga* keičiama žodžiu *priedermė*. Vėliau J. Jablonskis žodį *pareiga* vartojo *Mūsų žodynėlyje* (1918) antraštėje „Pareiga ir tiesumas“ (Piročkinas 1986: 38).

Antanas Salys *pareigą* laikė žmonių kalbai apysvetimiu žodžiu. Jo nuomone, pirminė šio žodžio reikšmė yra „parėjimas“ ir žodžiams *Pflicht, долг, обязаность* reikšti siūlė *priedermę*. Manė, kad *pareigą* nebent galima palikti tarnybinei vietai, *должность* atskirti (Salys 1936: 162). Tiesa, *Kalbos patarėjyje* žodžiai *pareiga, priedermė* ir *prievolė* pateikiami kaip sinonimai (artimos reikšmės žodžiai), pažymint, kad *pareiga* yra daugiau susijusi su tarnyba, pvz., *valdininkai ne visi kaip reikiant atlieka savo pareigas* (KP 1936: 90). Taigi tuo metu pats žodis jau vartojamas bendrinėje kalboje, nors dėl jo reikšmių dar buvo diskutuojama. Po 30 metų Jonas Palionis (1961: 50), vertindamas *Teisinių terminų žodyno* (1954) terminus, gynė žodžio *pareigos* daugiskaitą kaip sąvokos *должность* atitikmenį. Taigi galima sakyti, kad XX a. viduryje šio žodžio daugiskaita atskira reikšme jau buvo įsitvirtinusi ir bendrinėje, ir specialiojoje (teisės, administracinėje) kalboje.

¹ LKŽ kartotekoje dar yra kortelė su sakiniu, 1963 m. užrašytu Zervynų kaime: *Svoto pareigos tokios, moka ingirc tų savo žanykų*.

Specialiuosiuose leidiniuose šio žodžio daugiskaitos reikšmė šiek tiek patikslinta – darbo ar tarnybos vietoje turimas statusas: *Eina skyriaus vedėjo pareigas. Atleido iš teisėjo pareigų* KancKP; asmens turima darbo ar tarnybos vieta, jo statusas toje vietoje (Kniūkšta 2005); AKSTŽ 2008 *pareigos* apibūdinamos kaip atliekamų veiklos funkcijų ir atsakomybės visuma, nusakanti tam tikros profesijos ar veiklos srities darbuotojo etiką ir teises.

Taigi nepaisant įvairių nuomonių dėl žodžio *pareiga* tinkamumo bendrinei kalbai, šis raštuose atsiradęs veiksmazodinis daiktavardis įsitvirtino bendrinėje kalboje, o su tarnyba susijusiai reikšmei žymėti įsigalėjo jo daugiskaitos forma *pareigos*.

VIETININKO *PAREIGOSE* NORMINIS VERTINIMAS

Taigi dėl žodžių *pareiga*, *pareigos* tinkamumo bendrinei kalbai XXI a. jau nebekyla abejonių. Peikiamas tik jo vietininko linksnis. Apskritai, vartojant vietininką lietuvių kalboje neretai klystama, šio linksnio vartojimo taisyčių istoriją pradėjo J. Jablonskis (Smetonienė, Dambrauskaitė 2011), tiesa, šis kalbininkas apie vietininką *pareigose* nerašė. Jonas Kruopas, nagrinėdamas vietininko vartojimą, teigė, kad „vietininką tenka palikti ir tais atvejais, kur jį, darytinį ar verstinį, galime pateisinti lietuvių kalbos pavyzdžiais, pvz.: jis yra *pareigose*, tarnyboje“, nes pasakoma beveik konkreti vieta (*jis yra tarnyboje*)² (Kruopas 1939: 125).

Vietininkas *pareigose* daugiau neigiamo kalbininkų dėmesio sulaukė vėliau, kai XX a. antroje pusėje dėl rusų kalbos įtakos raštuose paplito gausybė verstinių pasakymų, ypač su netaisyklingais vietininkais. Rita Miliūnaitė, aptardama vietininko taisymo motyvus, atkreipė dėmesį į tai, kad vietininkas *būti pareigose* buvo peiktas dėl to, kad vartotas be saiko, įkyriai, netiksliai (Miliūnaitė 2003: 146).

Zigmas Zinkevičius smerkė ne žodį *pareigos*, o besaikį jo vartojimą ten, kur šis žodis nereikalingas, ir taisė vietininkus tokiuose sakiniuose: *A. V. pradėjo dirbti 1964 m. spalio 1 d. auklėtojo pareigose (=auklėtoju). Jis dirba Šiaulių viešosios bibliotekos bibliotekininko pareigose (=bibliotekininku)* (Zinkevičius 1968: 27). Kazio Ulvydo nuomone (1974: 10–11), vietininkas junginiuose *atsakingose pareigose, mokytojo pareigose* lietuvių kalbai svetimas, nebūdingas, niekuo nepagrįstas ir nemotyvuotas. Tokie pasakymai netikę dėl nelietuviškos vietininko vartosenos, kuri daro juos neaiškius ir netaisyklingus. Kartais kontekstas reikalauja ne tiek pasakymo *dirbti direktorium*, kiek tiesiog *būti direktorium* arba *eiti direktoriaus pareigas*.

² Šį teiginį kritikavo Pranas Kniūkšta, jo nuomone, *yra pareigose* be reikalo pateisinamas verstinis pasakymas (Kniūkšta 1992: 78).

Jonas Šukys (1976: 147) vietininko *pareigose* taisyumą grindžia labiau stilistiniais nei sintaksiniais sumetimais: „Nevartotinas toks vietininkas, kuris sakiniui visai nereikalingas. Tokių vietininkų pavartojama, stengiantis kalbėti įmantriai, pernelyg moksliskai. Dėl to kalba pasidaro išpūsta, kanceliariška. Šio kanceliariško ir parazitiško vietininko vartojimo klaidos ne tiek sintaksinės, kiek stilistinės. Jos kenkia kalbos aiškumui, glaustumui, gyvumui. Deja, mūsų dienomis jos smarkiai plinta.“ Šalia kitų duodamas vienas pavyzdys su vietininku *pareigose*: *Tėvelis dirbo brigadininko pareigose* (geriau *brigadininku*).

Kalbos praktikos patarimų pirmajame leidime (1976: 308) nurodoma, kad vietininkas nevartojamas *pareigoms* reikšti, ir pateikiami du netinkamos vartosenos pavyzdžiai: *Dirba auklėtojos pareigose* (=auklėtoja). *Dirba atsakingose pareigose* (=Eina atsakingas pareigas). Antrajame šio leidinio leidime (1985: 346) pakartojami tie patys taisytinai pavyzdžiai, priskirti prie netinkamos veikimo ar būsenos reiškimosi srities, sferos raiškos.

Taip pat vietininką *pareigose* taisė ir Kazimieras Župerka, nes jį laikė įkyriai vartojamu nevykėliu; manė, kad taisyklingesnis ir tikslesnis pasakymas su *pareigas* nusakančio daiktavardžio įnagininku, pvz.: *Laikiniai dirbo II kl. mokytojos pareigose* (=mokytoja) (Župerka 1988: 33).

XX a. pabaigoje vietininkas *pareigose* įvairiuose leidiniuose dažnai taisytas, paprastai nepateikiant taisyimo motyvų (pvz., Piročkinas 1990: 128; Šukys 1991: 10; Malakauskas 1996: 10).

Išsamiau apie netinkamus vietininkus rašyta J. Šukio (1998: 304–305). Jis prie netaisyklingų būdo vietininkų pateikia ir junginius su *pareigose*, nes „[n]usakyti tarnybinio darbo atlikimo būdai, susijusiam su einamomis pareigomis, vis dažniau be reikalo vartojamas vietininkas *pareigose* <...> *Jis dirba direktoriaus pareigose* (=direktoriumi; yra direktorius, eina direktoriaus pareigas/direktoriauja). *Ji laikinai dirbo technikės pareigose* (=technike, ėjo technikės pareigas). *Kartais atsakingose pareigose dirba* (=atsakingas pareigas eina, turi) pakankamai nepasirengę žmonės. *Tokie darbuotojai neturėtų dirbti keliose pareigose* (=eiti kelių pareigų, dirbti kelių darbų/keliose vietose). *Balsuota už jo neperrinkimą direktoriaus pareigose* (=direktoriumi; Balsuota neperrinkti jo/kad jis būtų neperrinktas direktoriumi) <...> *Jis buvo pažemintas pareigose* (=paskirtas/perkeltas į žemesnes pareigas; Jam buvo pažemintos pareigos)“. J. Šukys peikė ir būvio vietininką: *Nemaža laiko prabuogęs šiose pareigose* (=ėjęs šias pareigas) *ryžausi kelti savo kandidatūrą. Sveikinam jus naujose pareigose* (=pradėjusį eiti/gavusį naujas pareigas) (Šukys 1998: 315).

KancKP kaip nevertotini vertinami pasakymai *dirbti pareigose; paaukštinti, pažeminti pareigose*, jie siūlo mi taisyti *eina atsakingas pareigas; paaukštinti, pažeminti pareigas; perkelti (skirti) į aukštesnes (žemesnes) pareigas*. KP S1 (2003: 109) kaip neteiktini verstiniai pasakymai nurodomi tokie vietininkai: *yra atsakingose pareigose, dirbo auklėtojos pareigose, buvo paaukštinti pareigose*.

Taigi iš pateiktų taisyčių istorijos matyti, kad paprastai peikti tik keli pasakymai su vietininku *pareigose*, t. y. būdo vietininkai *dirbti pareigose, pažeminti (paaukštinti) pareigose* ir būvio vietininkas *būti pareigose*. Šių pasakymų taisyčių motyvų būta įvairių: pirmiausia jis peiktas ne dėl to, kad sistemiškai netinka, bet dėl stilistinių sumetimų, nes vartojamas be saiko, įkyriai, be reikalo; pasakymus darė neaiškūs. Taip pat manoma, kad šis vietininkas lietuvių kalbai svetimas, nebūdingas, niekuo nepagrįstas ir nemotyvuotas.

DABARTINĖ REALIOJI VARTOSENĄ

Nors pasakymai su vietininku *pareigose* taisomi jau daugiau kaip pusę amžiaus, tačiau realioji vartoseną rodo, kad šių vietininkų nėra tik kruopščiai suredaguotuose tekstuose. Iš Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno duomenų matyti, kad daugiausia tokių vietininkų vartojama publicistikoje (2016 m. gruodžio mėn. rasti 799 pavartojimo atvejai, iš jų 557 publicistikoje (*Kaip tik šiose pareigose V.Grigaravičiui pavyko pasiekti išpūdingiausių pergalių prieš Dzūkijos banditus ir išvaikyti "bublių", "plikių", "tamošaičių" gaujas; Mano darbo krūvis šiose pareigose yra šiek tiek mažesnis nei kitų prorektorijų; Šiose pareigose tarnavo visą Lietuvos kariuomenės reorganizacijos į 29-ąją šaulių teritorinį korpusą periodą - iki 1940 metų gruodžio 31 d.*), o 131 administracinėje literatūroje (*gali įsidarbinti tik šio įsakymo priede nustatyta tvarka ir tik tam tikrose pareigose; Darbuotojams, kurių žinios ir trečio patikrinimo metu įvertinamos nepatenkinamai, neleidžiama dirbti užimamose pareigose; Antraeilėse pareigose gautos pajamos buvo apmokestinamos*).

Teisės aktų registre nuo 1990-01-01 iki 2016-12-01 vietininkas *pareigose* pavartotas 587 dokumentuose (kai kuriuose ir ne po vieną kartą), pvz.: *naujose pareigose laikotarpis nuo neteisėto atleidimo iki teismo sprendimo įsiteisėjimo nebūtų įskaičiuojamas į darbo metus, už kuriuos yra suteikiamos kasmetinės atostogos* TAR, 2016-11-15, Nr. 26808; *Integravimasis darbo rinkoje ir sėkmingas idėjų pritaikymas užimamose pareigose prisidės prie tvaraus šalies ekonomikos augimo* TAR, 2016-05-10, Nr. 11726; *Į tarybą renkami mokytojai, dirbantys pirmaeilėse pareigose* TAR, 2016-04-05, Nr. 7629.

Peržvelgus pastarųjų metų dokumentus, kuriuose šis vietininkas rastas, matyti, kad tai daugiausia teismų ir savivaldybių rengti dokumentai. Eur-lex bazėje yra 450 dokumentų, kuriuose pavartotas vietininkas *pareigose* (*Skiriamo nario, kuris užėmė šias pareigas ne ilgiau kaip 4 metus, kadencija gali būti atnaujinama, laikantis šešių metų buvimo pareigose bendro termino; Galutinės mokamas pensijas veikia vidutinis narių darbo užmokesčio didėjimas, visų pirma nariui kylant pareigose ir keičiantis karjerai; Panaikinti 2012 m. kovo 23 d. sprendimą nepatvirtinti ieškovo jo skyriaus viršininko pareigose ir perkelti jį į Vidaus politikos generalinį direktoratą*).

Taigi vietininko *pareigose* vartojimo problema išlieka aktuali ir iki šiol, kaip matyti iš pacituotų pastarųjų metų vartosenos pavyzdžių, aptariamasis vietininkas vartojamas įvairiuose pasakymuose, taip pat ir tokiuose, apie kurių tinkamumą vartoti nekalbėta.

Dabartinėje administracinėje kalboje neteiktinu laikomas vietininkas *pareigose* ypač dažnai vartojamas abstrakčiai vietai (a) ir būviui (b) reikšti:

a) **Pagrindinėse pareigose dirba 15 mokytojų** TAR, 2016-07-07, Nr. 19363; *Teisėjams neleidžiama dirbti antraeilėse pareigose, išskyrus pedagoginį ir mokslinį tyrimo darbą* T; *Pirmasis – trečiojo rango teisininko – laipsnis suteikiamas prokurorui ar tardytojui, išstarnavusiam prokuratūroje šiose pareigose ne mažiau kaip 6 mėnesius* T; *siekiama suteikti atleistiems darbuotojams galimybę įsidarbinti kitame sektoriuje arba kitose pareigose* Eur-lex;

b) *pastarasis minėtose pareigose teišbuvo 1 mėnesį* T; *lieka užimtose pareigose* T; *tose pareigose jisai išsilaikė ilgiau negu kiti jo pirmtakai* T; *Pareiškėjas pateikė atsakymą, kad sutinka likti Vilniaus AVPK Širvintų r. PK viršininko pareigose* TAR, 2016-06-16, Nr. 16928; *Pagal Sprendimo ESRV/2014/2 5 straipsnio 2 dalį ir 5 straipsnio 8 dalį paskirti devyni NCB atstovai išlieka savo pareigose iki Sprendimo ESRV/2014/2 5 straipsnio 8 dalyje nurodytos pradinės kadencijos pabaigos* Eur-lex; *Tą dieną šiose pareigose jį pakeitė kpt. St. Bagdonas* T; *Ankstesnėse pareigose jis buvo vienas iš pagrindinių asmenų, dalyvavusių 2004–2008 m. vykdant represijas prieš demokratinę opoziciją ir pilietinę visuomenę* Eur-lex.

Vietininkas *pareigose* dabartiniuose administraciniuose tekstuose randamas ir tokiuose pažymimuosiuose pasakymuose, kur jis apibūdina tam tikrą darbo ar tarnybos aspektą, tam tikrą jų pobūdį, dalį ar sritį, pvz.:

Atsakovo teigimu, pareiškėjos siekis gauti valstybinę pensiją už darbą pareigose, kurių ji nedirbo, yra neteisėtas ir nepagrįstas TAR, 2016-03-16, Nr. 4942; *Tokios nuostatos sudarytų galimybę į atsakingas valstybines pareigybes paskirti aukštos kvalifikacijos teisininkus, kartu sudarant jiems galimybę tęsti teisėjo karjerą pasibaigus darbui pareigose, į kurias jis buvo išrinktas ar paskirtas* TAR, 2015-05-18, Nr. 7583; *Kasatorė nurodo, kad apeliacinės instancijos*

teismas nuosprendyje neteisingai aprašė **jos darbo buhalterės pareigose** įmonėse AB „Š. Š.“, UAB „L“ ir UAB „V“ **laikotarpi** TAR, 2016-03-14, Nr. 4602; sužinojo, kad yra netinkamas užimti Viešosios policijos rinktinės „Vytis“ viršilos pareigas pagal I skiltį dėl pooperacinio kaukolės skliauto kaulo lopo, tačiau **dirbti kitą darbą statutinėse pareigose** jam nebuvo uždrausta TAR, 2016-08-26, Nr. 22685;

Naujai priimti pareigūnai atestuojami po pusės metų **tarnybos tam tikrose pareigose** arba pasibaigus stažavimo terminui T; pareiškėja siekė toliau tęsti **tarnybą** PD Žmogiškųjų išteklių valdybos karjeros **valstybės tarnautojo pareigose** TAR, 2016-06-22, Nr. 17386; išdavė pažymą, kad jis tinkamas **tarnybai policininko pareigose** TAR, 2015-04-17, Nr. 5966.

Taip pat galima rasti ir pažymimųjų vietininkų, apibūdinančių veiksmazodinius daiktavardžius (plg. su vietininku *pareigose* būviui reikšti vartojamus veiksmazodžius), pvz.: Nurodė, kad pareiškėja suprato, jog **buvimas MB direktorės pareigose** nesuderinamas su **valstybės tarnautojo pareigomis** TAR, 2016-04-08, Nr. 8330; **Pažeminimui pareigose** yra nustatytos kitos procedūros, visai nesusijusios su rotacijos procedūromis TAR, 2016-06-16, Nr. 16928; Darbuotojų samdymo ir **kėlimo pareigose** procedūros, taip pat skyrimas į aukštas pareigas saugumo struktūroje turėtų būti grindžiamas aiškiai apibrėžtais ir viešai skelbiamais kriterijais Eur-lex; **pabrėžia** būtinybę pašalinti moterų tyrėjų įdarbinimo, **išlaikymo pareigose** ir perkėlimo į aukštesnes pareigas kliūtis Eur-lex; pasibaigus **įgaliojimams renkamosiose pareigose**, suteikiamas pirmesnis darbas (*pareigos*) T.

Vietininkui *pareigose* ne visuomet paprasta rasti tinkamą taisyklingą atitikmenį, kuris būtų ir trumpas, ir atitiktų norimą išreikšti prasmę, pvz: **Baigusiems kadenciją valstybės įstaigų vadovams ir neįsidarbinusiems kitose valstybės įstaigos vadovo pareigose arba įsidarbinusiems kitose valstybės tarnautojo pareigose**, būtų nustatyta galimybė per 4 metus grįžti į valstybės įstaigos vadovo pareigas TAR, 2015-06-13, Nr. 9237; atsižvelgiant pareigybei nustatytas funkcijas nevadovaujančias pareigas einantis valstybės tarnautojas gali būti perkeltas į aukštesnes pareigas, **paliktas einamose pareigose** arba perkeltas į žemesnes pareigas nemažinant darbo užmokesčio dydžio TAR, 2015-06-13, Nr. 9237; sužinojo, kad yra netinkamas užimti Viešosios policijos rinktinės „Vytis“ viršilos pareigas pagal I skiltį dėl pooperacinio kaukolės skliauto kaulo lopo, tačiau **dirbti kitą darbą statutinėse pareigose** jam nebuvo uždrausta TAR, 2016-08-26, Nr. 22685.

Problema kyla, kai šalia vienaarūšių vietininkų tenka pavartoti žodį *pareigos*, kurio vietininkas neteiktinas, pvz.: **Draudimas dirbti švietimo sistemoje, teisėsaugoje, radijuje ir televizijoje bei kitose pareigose**, kurios susijusios su valstybine paslaptimi ir strategija T.

Abejonių dėl vietininko *pareigose* neteiktinumo kelia jo artimas semantinis ryšys su žodžiais *darbas* ir *tarnyba*, nes vietininkai ir *tarnyboje*, ir *darbe* yra vartotini.

Lyginant žodžių *pareigos*, *tarnyba* ir *darbas* reikšmes, matyti, kad *tarnyba* apibūdinama kaip tarnautojo pareigos DŽ arba kaip darbas, pareigų atlikimas KancKP; viena iš žodžio *darbas* reikšmių – *užsiėmimas*, *tarnyba*, *verslas* DŽ, o *pareigos* apibrėžiamos kaip darbo, tarnybos, veiklos vieta ir statusas toje vietoje. Ypač svarbi įvairių šaltinių pabrėžiama tarnybos vietos (užimamos padėties) sema, beje, DŽ nurodoma, kad trečia *vietos* reikšmė – *tarnyba*.

Žodžio *pareigos* reikšmę tiksliau išsiaiškinti gali padėti ir veiksmažodžiai, su kuriais jis sudaro junginius, pvz.: *eiti pareigas*, *vykdyti pareigas*, *tinkamai atlikti pareigas*, *turėti kelias pareigas*, *skirti į pareigas*, *priimti į pareigas*, *patikėti pareigas*, *grąžinti į ankstesnes pareigas*, *atleisti iš pareigų*.

Tai, kad *pareigų* reikšmė artimai susijusi su vieta, rodo junginiai su veiksmažodžiais, kurie vartojami tam tikros vietos, padėties pakeitimui žymėti, pvz.: *paaukštinti pareigas* (plg. reikšmę „pakelti tarnyboje, suteikti aukštesnę laipsnį“ DŽ); *pažeminti pareigas* (plg. reikšmę „perkelti į menkesnę, žemesnę vietą, padėtį, tarnybą“ DŽ); *perkelti į pareigas* (plg. reikšmę „pergabenti, pervesti į kitą vietą“ || prk. Pėrkėlė mokinį į aukštesnę klasę DŽ); taip pat su vieta galinčiais apibūdinti būdvardiškaisiais žodžiais, pvz., būdvardžiu *laisvas* – *laisvos pareigos* (plg. *laisvas* „neužimtas, tuščias: ~à vieta“ DŽ).

Dar vienas argumentas, žymintis žodžio *pareigos* reikšmės artimą sąsają su žodžio *vieta* reikšme, tai termino *darbo vieta* vartojimas teisės aktuose. Lietuvos Respublikos darbo kodekse TAR, 2016-09-19 (o juo vadovaujantis ir visur, kur tik kalbama apie tam tikrus darbo santykius) terminas *darbo vieta* vartojamas dviem reikšmėmis: 1) darbo funkcijų atlikimo, vykdymo vieta (pvz., *Kiekvieno darbuotojo darbo vieta ir aplinka turi būti saugi ir nekenksminga sveikatai, įrengta pagal darbuotojų saugos ir sveikatos norminių teisės aktų reikalavimus*); 2) darbuotojo pareigos, jo dirbamas darbas (*Per atostogų laikotarpį darbuotojui paliekama darbo vieta (pareigos)*; *Darbdavys privalo informuoti darbuotojus, dirbančius pagal terminuotas darbo sutartis, apie laisvas darbo vietas, į kurias bus priimta dirbti pagal neterminuotą darbo sutartį*).

Tokių vartosenos pavyzdžių apstu ir kituose teisės aktuose, pvz.: *Asmenims būtų garantuojama darbo vieta (einamos pareigos) tuo laiku, kai jie atlieka tarėjo pareigas, tačiau darbdaviai už šį laiką neprivalėtų mokėti darbo užmokesčio* TAR, 2016-10-13, Nr. 25101; <...> *siūlo atstovus į atviro konkurso laisvai direktoriaus vietai užimti komisiją* TAR, 2016-06-03, Nr. 14808; *Jeigu darbuotojo profesija, specialybė, kvalifikacija, atitinkamais atvejais – ir sveikatos*

būklė, yra tinkami laisvai **darbo vietai (pareigoms)** užimti, darbdavys privalo jam šį darbą (*pareigas*) pasiūlyti TAR, 2015-04-24, Nr. 6286; *Asmuo, atsakingas už šilumos ūkį – pastato savininko arba valdytojo sprendimu ir sutartimi paskirtas asmuo, turintis technologijos mokslų studijų srities išsilavinimą, atestuotas darbo vietai ir turintis Valstybinės energetikos inspekcijos prie Energetikos ministerijos (toliau – Inspekcija) išduotą galiojančią kvalifikacijos atestatą* TAR, 2012-09-26, Nr. 111-5655.

Pateiktieji argumentai, rodantys žodžių *pareigos* ir *vieta* reikšmės sąsajas, leidžia manyti, kad žodžio *pareigos* vietininkas galėtų ir nebūti laikomas didele klaida. Juo labiau, kad tarpukario Lietuvoje jis klaida nelaikytas, nors kitų kalbų įtaka jo paplitimui ir buvo aiški.

APIBENDRINAMOSIOS PASTABOS

Daiktavardis *pareiga* yra veiksmožodinis abstraktas, padarytas priesaginės darybos būdu iš veiksmožodžio *pareiti*. Tai raštų žodis, matyt, iš jų patekęs ir į tarmes. Dėl žodžio *pareiga* reikšmė „priedermė“ tinkamumo bendrinei kalbai būta abejonių, jis laikytas lietuvių kalbai apysvetimiu žodžiu ir siūlyta jį vartoti nebent tarnybinei vietai žymėti. Tačiau žodis *pareiga* įsitvirtino bendrinėje kalboje, o su tarnyba susijusiai reikšmei žymėti įsigalėjo daugiskaitos forma *pareigos*.

XX a. pradžioje vietininkas *pareigose* vartotas kaip pateisinamas lietuvių kalbos pavyzdžiais, t. y. žymintis beveik konkrečią vietą. Vėliau, XX a. viduryje, pradėti taisyti keli pasakymai su vietininku, t. y. būdo vietininkai *dirbti pareigose*, *pažeminti (paaukštinti) pareigose* ir būvio vietininkas *būti pareigose*. Pirmiausia tokie vietininkai peikti dėl stilistinių sumetimų, nes vartoti be saiko, įkyriai, be reikalo; be to, pasakymus darė neaiškius. Taip pat manyta, kad šis vietininkas lietuvių kalbai svetimas, nebūdingas, niekuo nepagrįstas ir nemotyvuotas.

Dabartinėje administracinėje kalboje neteiktiniais laikomų vietininkų *pareigose* pasitaiko gana neretai, ypač neredaguojamuose tekstuose, jie vartojami būdai, būviui, požymiui reikšti. Išnagrinėjus žodžio *pareigos* apibrėžtis lietuvių kalbos žodynuose ir realiąją vartoseną, paaiškėjo, kad viena iš būdingųjų šio žodžio semų yra perkeltinė vietos reikšmė, galima suvokti kaip tam tikra tarnybos ar darbo sritis, pobūdis, statusas; tą patvirtina ir žodžių, su kuriais *pareigos* sudaro junginius, reikšmės. Be to, viena iš termino *darbo vieta* reikšmių – „pareigos“. Todėl svarstytinas vietininko *pareigose* norminio vertinimo švelninimas. Pasitaiko tokių atvejų, kai neteiktinu laikomą vietininką tiksliai pakeisti kitomis raiškos priemonėmis sunku, nes ir šiek tiek pakinta reikšmė, ir pasakymas darosi ilgesnis, sudėtingesnės struktūros.

ŠALTINIAI

EUR-lex – *Europos Sąjungos teisės aktų ir kitų viešų dokumentų bazė „EUR-lex“*. Prieiga internete: <http://eur-lex.europa.eu/lt/index.htm>.

T – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*. Prieiga internete: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>.

TAR – *Teisės aktų registras*. Prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/index>.

LITERATŪRA

AKSTŽ 2008: *Aiškinamasis kvalifikacijų sistemos terminų žodynas*. Rengėjai R. Gatautis, R. Gudauskas, O. Gurskienė ... [ir kt.], Vilnius: Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

DŽ₆₁ 2011: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (internetinis). Vyr. red. Stasys Keinys. 6-as leidimas, Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <http://dz.lki.lt>.

KancKP 2007: *Kanceliarinės kalbos patarimai* (internetinis). Sud. Pranas Kniūkšta, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <http://lkz.mch.mii.lt/Kanceliarinis>.

Kniūkšta P. 1992: Kanceliarinės kalbos reikalai „Gimtosios kalbos“ (1933–1940) žurnale. – *Kalbos kultūra* 62, 54–9.

Kniūkšta P. 2005: *Administracinė kalba ir jos vartoseną*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

KP 1939: *Kalbos patarėjas*. Paruošė L. Dambrauskas, redagavo A. Salys ir Pr. Skardžius, Kaunas: Lietuvių kalbos draugijos leidinys.

KPP 1985: *Kalbos praktikos patarimai*. Sud. Aldonas Pupkis, Vilnius: Mokslas.

KP S1 2003: *Kalbos patarimai*. Kn. 1. *Sintaksė: 1. Linksnių vartojimas*. Sud. Rita Miliūnaitė, teksto aut. Vitas Labutis, Aldonas Pupkis ir Jonas Šukys, vyr. red. Aldonas Pupkis. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Krupas J. 1939: Vietininko vartojimas. – *Gimtoji kalba* 8, 122–125.

Lietuvių kalbos etimologinio žodyno duomenų bazė. Prieiga internete <http://etimologija.baltnexus.lt/?w=pareiga>

LKŽ_e 2005: *Lietuvių kalbos žodynas* 1–20 (elektroninis variantas). Vyr. red. G. Naktinienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: www.lkz.lt.

LRTB – Lietuvos Respublikos terminų bankas. Prieiga internete: <http://www.vlkk.lt/lit/terminai>.

Miliūnaitė R. 2003: *Lietuvių kalbos gramatikos norminimo pagrindai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Palionis J. 1961: Dėl vieno kito teisės termino. – *Kalbos kultūra* 1, 49–51.

- Piročkinas A. 1986: *Jono Jablonskio kalbos taisymai*, Kaunas: Šviesa.
- Piročkinas A. 1990: *Administracinės kalbos kultūra*, Vilnius: Mintis.
- Salys A. 1936: Klausimų kertelė. – *Gimtoji kalba* 12, 157–162.
- Smetonienė I; Dambrauskaitė B. 2011: Jono Jablonskio pėdomis: linksnių klaidos ir taisymo motyvai. – *Kalbos kultūra* 84,
- Šukys J. 1976: *Taisyklingai vartokime linksnius*, Kaunas: Šviesa.
- Šukys J. 1998: *Lietuvių kalbos linksniai ir prielinksniai: vartosena ir normos*, Kaunas: Šviesa.
- Ulvydas K. 1974: Dar apie netaisyklingą vietininko vartoseną. – *Kalbos kultūra* 26, 3–14.
- Zinkevičius Z. 1968: Apie charakteristikų kalbą. – *Kalbos kultūra* 14, 27–29.
- Župerka K. 1988: Mokytojų charakteristikų kalba. – *Kalbos kultūra* 55, 31–39.

Gauta 2016 12 20

Priimta 2017 01 20

RASUOLĖ VLADARSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

rasuole.vladarskiene@lki.lt